

De Groene Gids

Afdelingsblad van IVN Ede, Nummer 2024 - 2

Over slangen en hazelwormen

Wolven en Tuinvogels

Met de column en achterop de kinderpagina

Jouw nieuwe verrekijker koop je bij: Natuurgadgets.nl

Ook voor:

- Veldgidsen
- Zaklampen
- Loepen
- Bushcraft
- Vleermuisdetectors
- Scouting
- Wandelen
- Cadeautjes
- en nog veel meer ...

Bel 0318 - 260001 voor een afspraak (Wolfheze)

Wij ontvangen je graag in onze sfeervolle ontvangstruimte - ruime keus in alle prijsklassen

Dealer van o.m. Barr & Stroud, Bresser, Bynolyt, Eschenbach, Kowa, Meopta, National Geographic, Vortex

Gegevens van IVN Ede

BESTUUR

Voorzitter: Joop Ernst, voorzitterivnede@gmail.com
Vicevoorzitter: Dico Wijma, bestuurslid1ivnede@gmail.com
Secretariaat: Truus van Otterloo en Gerda Oppedijk, secretariaativnede@gmail.com; 0318-621059,
Penningmeester: Michiel Sytsma, penningmeesterivnede@gmail.com

ERELEDEN van de afdeling

Joke Veltkamp, Wiebe Verbaan

GEGEVENS

Postadres: Sprengenbergring 9, 6718DD Ede
Ledenadministratie: voor alle mutaties (adreswijzigingen, wijziging rekeningnummer, aanmelden of opzeggen van een lidmaatschap): [ivn.nl/contact](https://www.ivn.nl/contact)
Website: <https://www.ivn.nl/afdeling/ivn-ede>
Webmaster: Niels Grandia & Sander Belgraver, webmasterivnede@gmail.com

WELKOM NIEUWE LEDEN:

Daniel Reijer, Bennekom
Ginus Bons, Bennekom
Gerard Brouwer, Ede

Ellen Knobbe, Houten
Karel ten Böhmer, Bennekom
Jeanine Hulshof, Ede

Marije van der Kamp, Ede
Lotty van Harn, Ede
Harry van de Ven en Trudy van den Berg, Ede

CONTRIBUTIE

Lid: standaard € 25,00 (extra bijdrage mag)
Huisgenoot lid: standaard € 12,50 (extra bijdrage mag)
(Alleen mogelijk in combinatie met een betalend lid)
Vrienden/donateurs dragen bij via bankrekening:
NL 54 INGB 0000 9515 88 t.n.v. IVN Afdeling Ede
De minimum bijdrage bedraagt € 12,50

WERKGROEPEN

Scholen:

Joke Veltkamp, 0317-420703, gewoonjokev@gmail.com
Ad Meijs, 0318-418273, a.meijs@chello.nl

Jeugdclub:

Ineke Jansonius, 0317-413884,
bosvriendjes.ivnede@gmail.com

Vogels:

Hans Westendorp, 0318-418465,
vogelwerkgroep.ivn.ede@gmail.com of
j.g.westendorp@kpnmail.nl

Natuurfotografie:

vacant

Flora:

Jeltje Zeelenberg, 0318-413486,
jeltjezeelenberg@outlook.com

Natuurgidsen:

Christ Elsten, 0318-413797, christelsten@planet.nl

De Groene Gids

IVN Ede - 2024-2

Van het Bestuur

Bij het verschijnen van deze Groene Gids is de ALV al achter de rug. We vierden het 40-jarig lidmaatschap van twee van onze coördinatoren: Joke Veltkamp en Hans Westendorp. We hopen dat zij nog heel lang actief willen en kunnen blijven!

In juni kunnen we nog genieten van een rijke variatie aan excursies/activiteiten, voordat een rustiger zomerperiode aanbreekt. Ga vooral eens mee. Geniet van de natuur, het enthousiasme en de kennis van de gidsen. Nodig daarbij gerust ook burens of collega's uit. Er zijn zo veel natuurliefhebbers die IVN nog niet kennen. Voor hen is het fijn te ervaren dat ze welkom zijn. Dat geldt óók voor mensen met bijvoorbeeld een migratieachtergrond. De natuur kan tussen hen en ons een verbindende schakel zijn.....

Tot slot wat data na de zomer om alvast te noteren:

Zaterdag 7 september: Fête de la Nature.

Zaterdag 21 september: Ledenuitje.

Zaterdag 19 oktober: Kennismakingsmiddag voor/met nieuwe leden.

Van de Redactie

Ook deze keer weer een heel gevarieerde inhoud in de Groene Gids. Veel van onze vaste schrijvers hebben weer een bijdrage geleverd. Zij stuurden hun bijdrage al voor de vorige Groene Gids in. Toen kwamen we door het jaarverslag en de vele kopij ruimte te kort. Voor hen misschien een verrassing wat ze hebben geschreven.

Helaas moeten wij in deze Van de redactie weer de vraag stellen of iemand de redactie wil komen versterken. Een van onze redactieleden moet vanwege drukke werkzaamheden in gezin en buiten gezin zich afmelden, hoewel de redactiewerkzaamheden niet zo veelomvattend zijn, was de piekbelasting voor haar te veel.

WIE, O WIE KOMT DE REDACTIE HELPEN?

Als je dat wilt doen, stuur dan een mail naar: redactie.gg@gmail.com

Het zou echt super zijn als jij je aanmeldt.

Beste Schrijvers, uiterste datum voor inleveren kopij: 1 augustus 2024

Auteursinstructie:

1. Kopij inleveren vóór sluitingsdatum via email: redactie.gg@gmail.com
2. Tekst in doc of docx, maximaal 2000 woorden (vier kolommen)
3. Foto's apart in jpeg of png.
Elke foto neemt een plaats in van 100 woorden
4. In het algemeen geeft een mix van één foto op 250 woorden het meest evenwichtige beeld. Dus 5 tot 6 foto's in een artikel van vier kolommen. Foto's zijn niet verplicht.

Inhoud

- 2 Gegevens van IVN Ede
- 2 Nieuwe leden
- 4 Vogelwerkgroep 40 jaar!
- 4 De Slang
- 5 'Slangenhuiden'
- 7 De hazelworm
- 8 Wolvenharen op het hek van de Hoge Veluwe
- 9 Wolven in óns bos
- 11 Het eetgedrag van onze tuinvogels
- 11 Nestkastenbeheer
- 13 De zadelzwam
- 13 Planten en hun naam 13
- 15 Spaghettizuurkool
- 15 Column
- 16 Kinderpagina

Foto's voorblad

Boven: Frits Storm

Onder: Scilla Köhlinger

Colofon

Redactie:

Remieke Niermeyer

Nancy Beenken

Corine Klapwijk

Vacature

Vormgever:

Leo Klapwijk

Redactieadres:

redactie.gg@gmail.com

Kopij vóór 1 augustus 2024

Auteurs zie de auteursinstructie

De Groene Gids is het contactblad van IVN Ede en verschijnt vier maal per jaar.

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

VOGELWERKGROEP IVN-EDE 40 JAAR !

Wanneer u op 17 februari hebt deelgenomen aan de Vroege Vogelwandeling in het Bennekomse Bos hebt u kunnen genieten van koffie met 'jubileumgebak' na afloop.

De vogels werkten tijdens deze tocht uitstekend mee om dit heugelijke feit luister bij te zetten! Alle aanwezige spechtensoorten lieten zich horen en zien. Zowel de groene specht met de vrolijke lach, de zwarte specht met de klagende roep en luidruchtige baltskreet en maar liefst drie soorten bonte spechten te weten de kleine, de middelste en de grote bonte specht.

Heerlijk om zo de dag te beginnen.

En dat doen we als Vogelwerkgroep al vele jaren, 40 maar liefst!

Velen van u zijn vast wel eens mee geweest met één van de vele vogeltochten, vroeg of laat, en hebben genoten van de zang en het gedrag van onze gevederde vrienden.

Dit jubileum willen we niet ongemerkt voorbij laten gaan!

We vieren dit graag met de leden van onze werkgroep en van de afdeling IVN Ede.

Daarom geven we u graag vast de datum door van onze jubileumlezing waarvoor we u van harte uitnodigen.

Op 9 november 2024 (dat duurt dus nog even) komt Nico de Haan, welbekend als ambassadeur van Vogelbescherming en zo, een voordracht houden.

Deze bijeenkomst vindt plaats in Cultura.

Nadere gegevens leest u ter zijner tijd op de site van IVN-Ede en in de volgende Groene Gids.

In het activiteitenoverzicht van het IVN vindt u tevens alle gegevens over de wandelingen die dit jaar nog worden gehouden.

Bij elke wandeling wordt aandacht gegeven aan het jubileum.

Het herfstnummer van de Groene Gids zal geheel aan het jubileum zijn gewijd en zal een beeld geven van het brede scala aan activiteiten waar de vogelwerkgroep zich mee bezig houdt.

De slang,

.. ANATOMIE VAN EEN BUISVORMIG DIER
NIELS GRANDIA

Het is december 2023. Door de buitensporige regenval van de afgelopen maanden staat het water in de Nederrijn uitzonderlijk hoog. Niet alleen de uiterwaarden zijn overstroomd, maar ook een gedeelte van de weg onderlangs de Wageningse Berg. Op het fietspad ligt een klein, zwart draadje, met een gele streep op het achterhoofd: een ringslang. Het dier lijkt overleden, maar na een korte aanraking blijkt het toch weer tot beweging in staat. Eenmaal in de veiligheid van de berm gebracht verroert het zich niet meer.

Ringslang

Deze ontmoeting met een ringslang wakkerde de interesse voor onze slangensoorten bij mij weer aan, ook al was het winter. Het kleine wezentje op het fietspad fascineerde me, zoals alle inheemse slangensoorten (naast ringslang ook adder en gladde slang) dat doen. Hoe is het immers ooit mogelijk alle voor het leven vitale organen in zo'n smal millimeterbreed buisje te stoppen? De belangrijkste organen die wij kennen, moeten op de een of andere manier ook in zo'n slang verwerkt zitten, maar hoe? Je leest het in dit artikel.

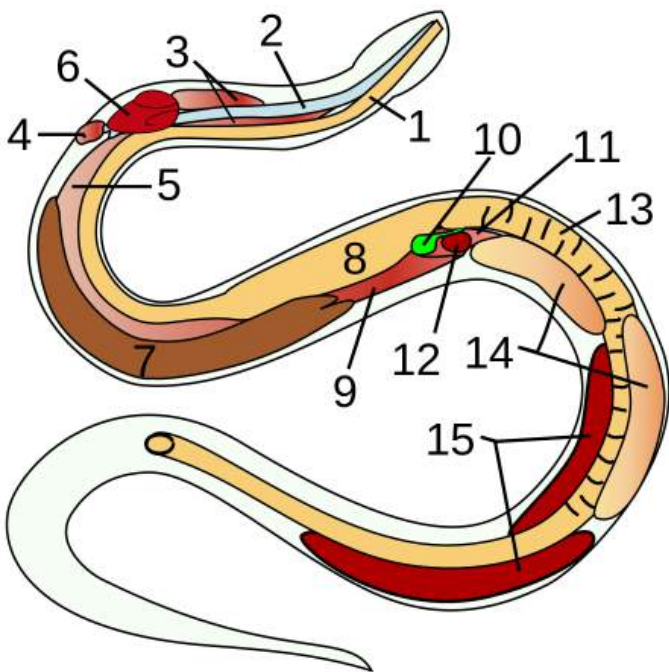
Laten we vooraan beginnen: bij de kop. Het meest opvallende kenmerk van de slangenkop zijn ongetwijfeld de felgekleurde ogen die altijd de omgeving instaren. Altijd? Ja, altijd. Slangen hebben geen oogleden en kunnen hun ogen dus niet sluiten. De ogen worden wel door een transparant huidlaagje overdekt. Moet de slang vervellen, dan vervelt dit laagje mee en heeft de slang dus een tijdje slecht zicht.

Over het algemeen zien slangen echter prima. De meeste soorten hebben minder goed kleurenzicht dan mensen (ze kunnen slechts twee basiskleuren onderscheiden, anders dan de drie die wij mensen zien), maar zijn wel extra sensitief voor licht. Daarmee is het zichtvermogen van een slang veel beter dan het hoorvermogen. Slangen hebben namelijk geen uitwendige oren, en kunnen alleen trillingen van lage frequenties waarnemen.

Het is algemeen bekend dat slangen met hun tong in de omgeving rondvoelen om geurdeeltjes op te vangen. Deze smeren ze tegen het Jacobsons orgaan in hun gehemelte, en dat stelt ze in staat informatie over prooi of soortgenoten waar te nemen. Het betekent overigens niet dat slangen geen neus hebben. Het Jacobsons orgaan kan alleen zwaardere geurdeeltjes waarnemen, voor lichtere deeltjes heeft de slang alsnog een neus en reukzinnigheid nodig.

Dan nu de rest van de slang. In de afbeelding staat weergegeven hoe de organen binnen de slang gerangschikt zijn. Hierbij is:

- 1: De slokdarm. Zoals bekend kunnen slangen grote prooien doorslikken. Ze kunnen dit doordat het scharnierpunt van de kaken ver naar achter in de bek ligt en de twee kaakhelften niet met bot met elkaar verbonden zijn. De kaakhelften kunnen dus ver opensperren en onafhankelijk van elkaar bewegen.
- 2: De luchtpijp. Anders dan bij andere dieren en mensen eindigt bij slangen de luchtpijp niet achterin de kop, in de keel, maar voorin. Op die manier kan de slang blijven ademen als deze bezig is een prooi in te slikken.
- 3: Tracheale long. Slangen hebben, om ruimte te besparen, maar één long. Om toch genoeg lucht te kunnen opnemen hebben sommige slangen extra zuurstofopnemend weefsel: de tracheale long.
- 4: Het restje van de linkerlong. Deze wordt niet gebruikt.
- 5: De rechterlong.
- 6: Het hart.
- 7: De lever.
- 8: De maag.
- 9: Een luchtzak. Om extra lucht te kunnen opslaan hebben slangen niet alleen de tracheale long maar (zeker bij in het water levende soorten) ook luchtzakken onder de longen.
- 10: De galblaas.
- 11: De alvleesklier.
- 12: De milt.
- 13: De darmen.

Organen van een slang

14: De testikels. Om ruimte te maken liggen deze niet, zoals bij andere dieren, naast elkaar in het lichaam, maar achter elkaar.

15: De nieren. Ook deze liggen achter elkaar.

De slang is, kortom, heel anders opgebouwd dan we dat van onszelf gewend zijn! Let dit voorjaar goed op warme plekje op de hei en geritsel in de bladeren langs de rivier. Wie weet kom je ook een slang tegen en kun je je, net als ik, verwonderen over de opbouw van deze bijzondere reptielen!

'Slangenhuiden'

. . OP HET WEKEROMSE ZAND
SCILLA KÖHLINGER

Tijdens een van mijn wandelingen op het Wekeromse Zand in 2015 viel me op dat er overal slierten lagen op het begroeide open gedeelten van het Wekeromse Zand. De slierten waren vrij breed, plat en ze zagen er uit alsof ze er al een tijdje lagen. Het leek wat op een uitgedroogde half verrotte brede grassoort, maar toen ik opzoek ging naar gras met brede bladeren vond ik niets. Het buntgras

Sliertje in het veld

en de zandzegge die op het Wekeromse Zand groeien leken er niet op. Zou het toch iets menselijks zijn? Misschien zijn het resten van oude snoetendoekjes, mensen laten van alles in de natuur achter. De volgende wandeling vond ik ze weer, en ik werd steeds nieuwsgieriger naar wat ik vond. Voor een snoetendoekje waren de slierten te bros. Het leek toch echt op iets dat in de natuur hoort. Op Facebook had ik toen net de Facebookgroep 'Determinatie van planten en dieren' ontdekt. Ik besloot foto's te maken om een vraag te plaatsen in deze groep. Mijn vraag bij de foto was: Wat zijn de slierten op de foto? Ik vind ze op het Wekeromse Zand. Het antwoord op mijn vraag was dat ik vervellingen van een slang vond. Wouw, dacht ik, zoveel slangen op het Wekeromse Zand en ik zie er nooit een. Ook mijn toenmalige collega die een reptielenopvang had, bevestigde dat ik inderdaad een slangenvervelling had gevonden. Het gevolg was dat ik een jaar lang dacht dat er op het Wekeromse Zand slangen leefden. De slangenhuiden vond ik ook op andere plekken in Nederland, bijvoorbeeld op open plekken in het drukke hondenbos in Baarn. Ongeveer een jaar later in 2016 vond ik een mooie lange sliert op een omgevallen boom. Toen

De vraag op Facebook

klopte het slangenverhaal ineens niet meer. Welke Nederlandse slang zou er op een boomstam kunnen klimmen om daar te vervellen?

Weer zette ik een vraag over de slierten op Facebook, nu op de Facebookgroep Diersporen. Dit keer kreeg ik een heel verrassend antwoord. De slierten bleken geen slanhuiden, maar spinsels van de mijnspin. Deze spinsels

Sliert op boomstam

waren door een vogel uit de grond getrokken om de spinnen eruit te kunnen eten. Vandaar dat ik een mijnspinkous vond in een boom. Een vogel had daar een rustige plek gevonden voor zijn maaltijd. Deze mooie spinnen kende ik wel van de droge zandgronden. Regelmatig

Het antwoord

kruiste er een mijn pad. Toen ik wist waar ik moest zoeken, vond ik ook mijnspinkousen die nog intact waren. Een paar jaar later leerde ik ook een tweede spoor van deze spin kennen. In het voorjaar komen alle jonge mijnspinnen tegelijk tevoorschijn en lopen achter elkaar aan hun weg de wijde wereld in. Daarbij maken ze allemaal een dunne draad die heidepollen als een zilveren slinger versieren. Bekijk je het spinsel van dichtbij dan zie je de kleine spinnetjes lopen. Ze lijken precies op hun ouders alleen zijn ze een stuk kleiner. Afgelopen voorjaar heb ik op de hei in het Nationale Park Hoge Veluwe vele draden gezien van spinnen die het nest verlieten. Eind mei vond ik ook de mijnspinkousen. Vaak zitten ze in de buurt van een mierennest verstopt in het zand onder schors of een verrot stuk hout.

De gewone mijnspin (*Atypus Affinis* Eichwald) is een forse spin die solitair leeft. Ze graven een mijnschacht tot 50cm diep en bekleden de schacht met spinsel. De schacht kan in een nacht gegraven worden. In mei en juni gaan de spinnen vervellen en moet er een grotere schacht gegraven worden, dan zijn er zandhoopjes naast de schacht te vinden. Bij verstoring van de mijn wordt er een nieuwe schacht gegraven. Vrouwtjespinnen komen alleen hun schacht uit om de kous te repareren. Mannetjes worden wel gezien als ze in het najaar (soms voorjaar) op zoek gaan naar een vrouwtje. Na de paring vormt het vrouwtje een eiercocon. Als de eieren uitkomen blijven de jonge spinnen in de schacht tot na de winter. Dan verlaten ze het nest en laten een spindraad achter zich. Alle draden samen vormen een zilveren versiering over de heide. Jonge mijnspinnen maken een eigen schacht, vaak vlak bij elkaar. De jonge mijnspin heeft nog een kleine mijnkous. Vanuit de mijnschacht gaat de kous over in een stuk boven de grond. Dit web is gecamoufleerd met zand en plantendelen. Als een prooi over deze kous loopt wordt hij door de spin gepakt en naar binnen getrokken. Het gat in de kous wordt later weer gerepareerd.

Vogels weten dat er in die kousen spinnen zitten. Ze kunnen als ze een mijnkous vinden een volledige kous uit de grond trekken en de spin met jongen opeten. Deze uit de grond getrokken kousen vond ik op het Wekeromse zand. Leuk om eens tijdens een wandeling op zoek te gaan naar door vogels leeg gevreten mijnspinkousen.

Meer dan alleen
bloemen en planten
voor kamer en tuin

De Hazelworm

Foto: Heelsums Beekdal

De hazelworm lijkt op het eerste gezicht wel op een slang, maar het is een ander reptiel: namelijk een hagedis, maar dan zonder poten! Hij heeft allerlei hagediskenmerken die slangen niet hebben: zo kan hij bijvoorbeeld zijn ogen sluiten, en zijn staart afwerpen als een roofdier hem pakt. Zo'n afgeworpen staart blijft even kronkelen en trekt op die manier de aandacht van de aanvaller. De hazelworm zelf (zonder staart) kan dan met een beetje geluk ontsnappen. Zijn staart groeit later weer aan maar wordt nooit meer zo lang als de originele die minstens de helft van de lengte van het dier was. Zijn wetenschappelijke naam: *Anguis fragilis*, heeft de hazelworm aan deze eigenschap te danken. Dit betekent zoveel als: breekbare slang.

Levensloop en levenswijze van de hazelworm.

Tussen juli en september worden jonge hazelwormen geboren, na een dracht van zo'n 3 maanden. De eitjes zijn volledig in het lichaam van de moeder ontwikkeld en de jongen komen levend ter wereld. De hazelworm is daarmee eierlevendbarend of ovovivipaar. Moeder hazelworm werpt 3-26 jongen elk in een dun eivlies dat al snel na de geboorte scheurt. De pasgeboren dieren zijn dan ongeveer 7-10 cm lang, zien er als wormen uit, maar zijn met-

De juvenielen (hier zes) zijn goed gecamoufleerd (Wikipedia)

een zelfstandig. Ze moeten zelf hun voedsel zoeken: wormen en naaktslakken, maar ook wel spinnen of insecten. En ze moeten zich goed schuil houden om zelf niet te worden verschalkt. Vooral jonge hazelwormen spenderen daarom een groot deel van hun tijd in mierenhopen. Ze hebben niets te vrezen van de mieren door de gepantserde huid en de kleine ogen. Bovendien profiteren ze van de

De hazelworm,

.. WORM, SLANG OF... HAGEDIS
TRUUS VAN OTTERLOO

Ontmoeting met een hazelworm

Het is mij in de loop der jaren verschillende keren overkomen: plotseling moeten remmen omdat een tak op het fietspad bij nader inzien een hazelworm bleek te zijn. Hoewel het geen zeldzame soort is op de zandgronden in Nederland, laten hazelwormen zich niet zo vaak zien. Ze houden zich overdag verscholen onder bladeren, struiken of in de grond; veilig voor rondspeurende roofvogelogen of andere vijanden.

Maar klaarblijkelijk gaan ze af en toe toch op een door de zon opgewarmd fietspad liggen. Vanaf maart zijn het vooral mannetjes die uit hun winterslaap zijn ontwaakt. Zij hebben behoefte aan warmte om de ontwikkeling van de zaadcellen te voltooien. Later in het jaar liggen vooral de drachtige vrouwtjes te zonnen.

De laatste keer dat ik een hazelworm zag, was in 2022 op landgoed Kernhem, als schoolgids, met een schoolklas. Kinderen kwamen opgewonden vertellen dat ze een dode slang hadden gevonden. Dood was het prachtige dier inderdaad. Heel jammer; maar het was dus een hazelworm, geen slang. We konden hem wel goed bekijken.

felle bescherming van het nest tegen gezamenlijke vijanden zoals de spitsmuis. Grotere hazelwormen verstoppen zich eerder tussen bladeren, in (boom)holtes of onder struiken. Maar wanneer het regent – vooral na een warme, droge periode – verlaten hazelwormen ook overdag hun schuilplek, omdat dan de regenwormen en slakken massaal tevoorschijn komen. Zouden ze dat ruiken? Een hazelworm gebruikt, net als een slang, zijn tong om geuren op te pikken. Zij hebben geen opening aan de voorzijde van de bek (slangen wel) en moeten daarom telkens hun bek een stukje openen om hun tong uit te steken.

Aan het eind van de zomer trekken de hazelwormen zich terug in een winterkwartier. De winterslaap vindt plaats in verscholen plekken, zoals holen onder de grond. Konijnenholen worden wel gebruikt en composthoppen zijn tevens zeer geschikt omdat deze wat warmer zijn door broei. De hazelworm kan hier in groten getale worden aangetroffen, waarbij de dieren vaak in een kluwen liggen. Er zijn winterschuilplaatsen bekend waarin zich vijf tot meer dan dertig exemplaren bevonden.

Na de winterslaap is het tijd voor de voortplanting. Mannetjes hazelwormen doen dat voor het eerst als ze drie jaar zijn, vrouwtjes pas één of twee jaar later. De mannetjes kunnen dan agressief tegenover elkaar zijn en proberen concurrenten met de bek te pakken en weg te slingeren. Oudere mannetjes dragen vaak de littekens van dergelijke confrontaties. Als een koppeltje elkaar gevonden heeft vindt de paring plaats, waarbij het mannetje, zoals alle hagedissen, gebruik maakt van zijn hemipenis. Dit is een gevorkte penis. Omdat de staart in de weg zit bij de paring kan het mannetje zowel links als rechts contact maken. Bij de paring ankert het mannetje zich aan het vrouwtje door haar in de kop of nek te bijten en zich tegen haar lichaam te brengen. De paring kan tot wel tien uur duren. Om de ontwikkeling van haar embryo's te bespoedigen neemt een zwanger vrouwtje vaker een zonnebad. Na zo'n 3 maanden worden de jongen geboren. Vrouwtjes slaan in ons klimaat na een worp vaak een jaar over. Zij kunnen zodoende hun conditie weer op peil brengen voor de volgende dracht.

Tijdens hun hele leven vervellen hazelwormen drie- tot viermaal per jaar, waarbij de huid van voren naar achteren wordt afgestroopt. De afgeworpen huid is vooral herkenbaar aan de parelmoerglans. Na een jaar of 8 zijn de dieren volgroeid, maar de vervellingen gaan door. De dieren kunnen in de natuur een leeftijd bereiken van wel tien tot vijftien jaar. Zij zijn dan ruim 40 cm lang.

Hazelwormen in de Sijsselt.

In verschillende natuurgebieden rondom Ede komen hazelwormen voor, ook in de Sijsselt. Zij hadden en hebben een leefgebied in de buurt van de nieuwe fietsbrug over het spoor. Door de bouw van deze brug raakten ze 2 jaar geleden echter een deel van hun leefgebied kwijt. Hoewel in Ede en omgeving niet acuut bedreigd, staat de hazelworm wel op de Nederlandse rode lijst van bedreigde diersoorten. Dit betekent dat als er verstoringen van het leefgebied te verwachten zijn, er maatregelen moeten worden genomen om daar iets tegen te doen. In dit geval is het parkeerterrein ten noorden van de spoorweg (nadat

de spoorwegovergang is afgesloten), ter compensatie ingericht als leefgebied voor de hazelworm. Om het zo aantrekkelijk mogelijk te maken, is er gezorgd voor verschillende soorten vegetatie, zoals bramenruigte, open bos, grazige vegetatie en houtstapels. Er zijn boomstronken en takkenrillen geplaatst als mogelijke schuilplaats. En er is als het goed is ook gezorgd voor open stukken. Daar kunnen de hazelwormen zich dan opwarmen.

De genoemde plannen werden aangekondigd in De Gelderlander, augustus 2021. Inmiddels zouden ze moeten zijn uitgevoerd; hopelijk met het beoogde resultaat. Ik ga er dit voorjaar eens kijken. Hopelijk ontmoet ik ook daar weer eens een hazelworm!

Bronnen: sites van Vroege vogels, RAVON, Natuurpunt België, Wikipedia, Gelderlander

Wolvenharen op het hek

... VAN NATIONAAL PARK DE HOGE VELUWE
SCILLA KÖHLINGER

In de zomer van 2023 sprak ik een paar mensen tijdens een wandeling op De Hoge Veluwe. Ze vertelden mij dat wolven met gemak over de hekken rond het park kunnen klimmen. Deze informatie was in tegenstelling tot de informatie die je bij de tentoonstelling Red de Moeflon in het Museonder krijgt. Wolven zouden in het park zijn gekomen doordat mensen de hekken open knippen. "Let maar eens op", zei een van de mannen, "zodra de vogels geen nesten meer maken blijven er haren steken in het prikkeldraad als de wolven eroverheen klimmen". Op het hek rond De Hoge Veluwe staat geen stroom, zoals op de kralen van onze Edese herders. De schapen op de hei in Ede staan volkomen veilig achter wolfwerend raster als de herders er niet bij zijn. Hekken zonder stroom om de Hoge Veluwe zijn makkelijk overheen te komen voor een wolf. Zelfs water zou een wolf niet tegenhouden. Ze kunnen met gemak dertien kilometer zwemmen. Vanaf het gesprek met die twee mannen hield ik elke wandeling het hek goed in de gaten. Ik kwam erachter dat libellen en roodborsttapuiten graag op de hekken rusten, maar haren vond ik nog niet. Eigenlijk wist ik toen ook nog niet precies waarnaar ik moest kijken.

Wolvenspoor

Foto: auteur

Maanden later maakte ik weer mijn wekelijkse rondje langs het hek toen ik ineens een groot hondenspoor in het zand van het pad vond. Langs de weg zonder afslagen had ik nog geen enkel spoor van deze hond gevonden. Ze liepen vanaf het bos precies tot het hek. Zou ik eindelijk het wolvenspoor hebben gevonden waar ik zo lang naar uitkeek? Automatisch keek ik omhoog naar het prikkeldraad boven het gaas: Haren! Ik vond dikke zwart met lichtgrij-

Wolvenhaar

Foto: auteur

Wolvenhaar

Foto: auteur

ze haren en beige onderhaar aan de stekels van het prikkeldraad. Leuk zo'n vondst, maar hoe kom ik erachter dat dit echt wolvenharen zijn en geen haren van andere dieren. Tja, nu nog steeds weet ik dit niet honderd procent zeker. Wel weet ik dat er geen enkel ander zoogdier is, dat over het hek kan klimmen. Ook kreeg ik nadat ik mijn vondst bekend maakte een berichtje van sporenman Jeroen Kloppenburg met de vraag of ik hem ook wat wolvenharen wilde opsturen voor zijn cursus Diersporen. Mijn wandeling langs het hek zette ik die middag voort. Nu ik wist waar ik naar moest kijken vond ik nog verschillende andere plekken met dotten haar aan het prikkeldraad. Ook vond ik sporen van een galopperende rotte wilde zwijnen met wolvenspoor eroverheen. En een stukje verder vond ik in het zand langs het hek waar geen fiets of mens was geweest drie sporen van grote honden of wolven. Ik kon het spoor ongeveer een kilometer volgen. Een hond kan een wolvenspoor maken, een wolf geen hondenspoor. Een paar maanden later werd er door De Hoge Veluwe een filmpje vertoond waarop te zien is hoe wolven over het hek klimmen. Heel nieuwsgierig ben ik of de informatie over de wolven op informatieborden van de tentoonstelling 'Red de moeflon' inmiddels is aangepast. Door al die tijd het hek van De Hoge Veluwe in de gaten te houden deed ik dit ook automatisch toen ik in De Roekel langs een vergelijkbaar hek liep als om Nationaal park de Hoge Veluwe. Tot mijn grote verbazing vond ik ook daar dezelfde haren aan het prikkeldraad. Nog nooit in mijn

hele leven heb ik een wolf in het wild gezien, maar al die nieuwe sporen in de natuur geven mij het gevoel toch heel dichtbij wolven te zijn geweest.

Voor een gratis wolven wandeling kun je terecht bij: Werkgroep Wolf Nederland (werkgroepwolf.nl).

Werkgroep wolf is niet voor de wolf of tegen de wolf, maar met de wolf.

Wolven in óns bos

AUTEUR: SCILLA KÖHLINGER

In 1869 is waarschijnlijk de laatste wolf in Nederland gedood. Nederland zag er heel anders uit in die tijd. Er waren nog weinig bossen en wilde dieren over in ons land. Niet echt een fijne plek voor wolven om te leven. De Grijze wolf (*Canis Lupus*) komt oorspronkelijk alleen voor op het Noordelijk halfrond. Hij leefde in heel Europa en zelfs in Engeland tot de zestiende eeuw. De wolf is teruggedrongen tot de randen van Europa. In Italië, Oost-Europa en op het Iberische schiereiland (Spanje en Portugal) zijn wolven blijven leven. Met het verdwijnen van het IJzeren Gordijn en door beschermende maatregelen is de wolf via Polen en Duitsland teruggekomen. Sinds 2015 is de wolf weer terug in ons land. Hij lijkt het hier prima te vinden. In 2019 hadden we weer de eerste welpen op Nederlandse bodem en dus weer de eerste wolvenroedel; de roedel Noord Veluwe.

Opgezette jonge wolf

Foto: auteur

In het voorjaar van 2021 ging het gerucht dat er wolven zouden zitten op het Planken Wambuis. Tijdens mijn wandelingen in de natuur lette ik op de nieuwe diersporen die ik tegen zou kunnen komen. In dat voorjaar vond ik de eerste wolvensporen in eigen gebied. Eerst vond ik een wolvendrol langs een pad in de Noord Ginkel. Diezelfde week wees een man die ik toevallig tegenkwam mij de plek waar hij die dag ervoor een wolf had zien lopen. Er

Daar ligt de drol

Foto: auteur

De drol

Foto: auteur

stonden nog sporen in het zand. Heel bijzonder om een wolvenspoor te zien in eigen gebied!

Op 5 maart 2021 wandelde ik in de buurt van de Mossel. Er was toen een enorme militaire oefening aan de gang. In plaats van de rust van de natuur en het zingen van vogels hoorde ik meer de herrie van de mensenwereld. De volgende dag op 6 maart 2021 kwam het droevige wolvennieuws dat een automobilist een twee jaar oude wolfvin had doodgereden op de N224 tussen Arnhem en Ede. Zou de drukte van mensen in de natuur de wolf hebben opgejaagd? Deze wolf (Toska genoemd door de dochter van de boswachter) werd in 2019 geboren op de Noord-Veluwe en zwierf later rond op de Zuidwest-Veluwe. Ze was zwanger van acht welpen maar had ook een flinke longontsteking. De oorzaak daarvan was een Franse hartworm, die bij honden en vossen een ernstige longontsteking kan veroorzaken. Haar man (Van Haafte genoemd naar een wolvenonderzoeker) liep nog een tijd rond op de Zuidwest Veluwe. Regelmatig werden er nog wolvensporen gevonden in het gebied. Helaas werd in oktober 2021 deze wolf doodgeschoten gevonden in Stroe. De stroper is nooit gevonden. Dit was het einde van de Roedel in wording in ons bos.

Er werden vanaf die tijd regelmatig wolven gezien in dit gebied, maar dit waren waarschijnlijk zwervende wolven. In 2022 vestigde een nieuw wolvenpaartje zich op het Planken Wambuis. Filmpjes van deze wolven zijn te zien op Twitter/X. Ze zijn gemaakt door boswachter Frank Teunissen in de rustgebieden op de Zuidwest Veluwe. De wolfvin is genoemd GW3012f (Genetic Wolf 3012 female) ze

komt uit Duitsland en daar heeft ze de naam Alpina gekregen. In Nederland willen we niet dat er namen worden gegeven aan de wolven die hier leven. Dit omdat we de wolven dan teveel gaan vermensen. In onze buurlanden doen ze dat wel. Het mannetje is genoemd GW2435m en komt uit België. Daar is hij Kenny genoemd. Kenny is de zoon van August (doodgereden op 26 juni 2023). August vormde in België een roedel met Noëlla. Kenny werd geboren in hun tweede nest. August komt waarschijnlijk uit Polen en is tienduizend kilometer gelopen via Duitsland en Nederland naar België. Door DNA sporen op prooidieren en drollen kon dit spoor gevolgd worden. In het voorjaar van 2023 zijn er bij dit Zuidwest Veluwe paar zeven welpen geboren. Opmerkelijk was dat een van de welpen een misvormde poot heeft en mank loopt. Heel bijzonder is om te zien hoe hij zich goed redt met de zorg van de roedel. Deze roedel of sporen van deze roedel zijn moeilijk te vinden. Ze blijven veel in de rustgebieden op het Planken Wambuis en de Noord Ginkel. Helaas is de roedel zeer waarschijnlijk een welp kwijt geraakt. Er wordt nog onderzoek gedaan naar de in december door een trein aangereden wolf bij Ede.

Vanaf januari gaan de jonge wolven van de nesten van vorig jaar op dispersie. Ze verlaten hun ouderlijke roedel en gaan op reis. Ze gaan op zoek naar een nieuw leefgebied of een partner. Grote kans dat deze wolven Nederland dan weer verlaten. De welpen in ons bos blijven komend voorjaar zorgen voor hun nieuwe broertjes en zusjes. Over een jaar gaan ze ons bos verlaten. Vreemde wolven komen waarschijnlijk ons bos niet meer in, tot een van de ouderdieren komt te overlijden

FA ROOSENBOOM

Graanhandel

ROOSENBOOM
VERKOOPADRES: KAMPSTRAAT 10

- Konijnvoer
- Honden en Katten
- Vogelvoer
- Duivenvoer
- Hooi per zak of baal
- Haksel, Houtvezel of stro
- Kunstmest
- Biologische Meststoffen
- Potgrond
- Bemeste Tuinaarde
- Compost

Telefoon 0318-610680

ROOSENBOOM BOSPOORT 33
Molenaar, graan en meel
Fourage en Kunstmesthandel
Vogelzaden en Kleindiervoeders

Geopend:
Ma t/m Vrij 08.30 – 12.30
13.30 – 18.00
Zaterdag 08.30 – 14.00

Het eetgedrag

.. VAN ONZE TUIVOGELS
FRITS STORM

In onze bostuin kunnen we elke winter vanuit de woonkamer een tiental verschillende soorten bosvogels waarnemen. Vooral als er sneeuw ligt en er weinig voedsel in het naburig bos te vinden is, komen ze in groten getale naar onze voedertafel. We voeren alleen zonnebloempitten. Daar komen vrijwel alle vogels en zelfs het eekhoortje op af. Maar het is wel verpakt voedsel, waarvan de schil eerst verwijderd moet worden. Voor de vogels is dat extra werk. Voor ons verhoogt dat de natuurbeleving, omdat we langer naar de vogels kunnen kijken. Toch is dat laatste niet voor alle vogels het geval. De boomklever beschouwt onze voedertafel als de supermarkt. Hij haalt er een zaadje op en brengt het naar huis om het daar later op z'n gemak op te peuzelen. Omdat hij geen boodschappentas heeft, moet hij wel vaak heen en weer vliegen. De mezen doen het anders. Zij halen een zaadje op bij ons afhaalrestaurant en ontdoen het op een takje in de buurt van de verpakking en eten het daarna meteen op. Dat geeft ons meer kijkplezier, omdat we dat in onze bostuin ook vanuit de woonkamer kunnen volgen. Dat levert wel veel zwerfafval in onze tuin op. Gelukkig is de verpakking natuurlijk materiaal.

Meneer Goudvink

Mevrouw Goudvink

Foto's: Auteur

Maar de gezelligste vogels zijn de goudvinken en de appelvinken. Zij komen naar het restaurant en gaan er rustig voor zitten om met hun sterke snavels de zaadjes van hun schil te ontdoen en meteen op te eten. Man en vrouw goudvink komen vaak samen naar het restaurant en nemen ruim de tijd voor hun maaltijd. Als er een tweede paartje langskomt, is dat meestal niet welkom. Alle tafels zijn dan bezet. Voor een appelvink is er soms nog wel een

Eekhoorn

Meneer Appelvink

Foto's: auteur

tafeltje vrij. Als de eekhoorn komt, maken alle vogels dat zij weggomen. Hij eist het restaurant voor zichzelf op. Wij hebben daar geen bezwaar tegen. Het is immers een genot

om naar dat sierlijke beestje te kijken. Vooral ook omdat hij de raarste buitelingen moet maken om binnen te komen.

De merel komt ook regelmatig bij het restaurant langs. Maar hij weet niet goed hoe hij de verpakking van de zonnebloempitten moet verwijderen en maakt er een zootje van. De ongeopende pitten vliegen dan in het rond. De vinken en de heggenmusjes, die geen plaats in het restaurant kunnen bemachtigen, scharrelen als een soort zwerwers hun kostje bij elkaar. Zo komt iedereen toch aan z'n trekken en beleven wij vele uren kijkplezier.

Nestkastenbeheer

.. OP DE HOOGHE PAASCHBERG TE EDE (2020 TOT HEDEN)
HENK VAN PAASSEN

Aanleiding

In het kader van de bestrijding van de eikenprocessierups kwam de gemeente Ede in het voorjaar van 2019 met het initiatief om gratis nestkasten uit te reiken aan een ieder die daar belangstelling voor had. De actie was een regelrecht succes, want in no-time was de gemeente door haar hele voorraad mezenkasten heen (kool- en pimpelmees). Dit ondanks dat iedereen slechts één mezenkast meekreeg. Ook de eigenaren van De Hooge Paaschberg, Jan en Jeltje Gieles - Hoekstra, deden mee met de actie, maar zij wilden graag meer nestkasten hebben voor hun een hectare grote bostuin aan de Arnhemseweg. Toevallig stond ik met Jeltje in de rij voor een nestkast, en hoorde ik van hun wens om enkele tientallen nestkasten op te gaan hangen. Omdat ik - als VBN (Vogelbescherming Nederland) - stadsvogeladviseur in Ede - op die locatie ook al eerder een bosuilenkast had opgehangen, bood ik aan om dat ook voor hun mezenkasten te doen. En ... zo gezegd, zo gedaan. Maar het bleef niet alleen bij het ophangen van de kasten. Ook het monitoren en onderhouden van de kasten heb ik toen op me genomen, samen met de familie Gieles. In dit artikel lees je meer over hoe en wat daarvoor nodig was, en wat tot nu toe de resultaten zijn van 4 jaar nestkastenbeheer op De Hooge Paaschberg.

Tussen Arnhemseweg en Willem Pijperlaan

Bron: Google Maps

Locatie en vogelsoorten

De locatie van De Hooge Paaschberg (DHP) omvat niet alleen de monumentale tot woonhuis omgebouwde voormalige school en een garage, maar ook een uitgebreide bostuin met een gemengd eikenbos aan de noordkant. Aan

de zuidkant (= langs de Arnhemseweg) en de westkant staan enkele tientallen oude beuken, alsmede een grote lariks. Op het terrein waren al enkele nestkasten aanwezig voor koolmees, boomkruiper, vleermuizen en bosuil. Ook de eekhoorn had er al zijn eigen nest- en voederkast. Voor de vogels wordt rondom het gebouw regelmatig water en voer aangeboden. Regelmatig worden rondom allerlei vogelsoorten waargenomen: bosuil, grote bonte specht, groene specht, boomklever, boomkruiper, koolmees, pimpelmees, appelvink, goudvink, vink, merel, zanglijster, kauw, goudhaan, heggemus, roodborst, winterkoning en vele anderen.

Spreidingsplan

Aan de hand van het groenplan van DHP, waarop alle bomen staan ingetekend, ben ik aan de slag gegaan met het opstellen van een spreidingsplan voor alle 27 mezen-kasten. Belangrijk daarbij was, dat de nestkasten van koolmees en pimpelmees afwisselend en op voldoende onderlinge afstand van elkaar (minimaal 10 meter) en op voldoende veilige hoogte (1,5 – 2,5 meter) zouden kunnen worden opgehangen. Concreet ging het om 15 koolmezen- en 12 pimpelmezen-kasten, alsmede 3 mussenkasten. Op basis van bovengenoemde afstandscriteria zijn alle 30 nestkasten over het terrein verdeeld. De eerste kasten waren tijdens het ophangen al in trek bij enkele koolmezen. Blijkbaar was de woningnood onder mezen op DHP erg hoog. Een mooie stimulans voor de initiatiefnemers! Het om-en-om hangen van de kool- en pimpelmeeskasten is heel nuttig gebleken. Op die manier voorkom je onderlinge territoriumconflicten tussen identieke mezensoorten.

Plaats van de nestkasten

Resultaten, onderhoud en beheer 2020-2023 (zie tabel)

Op basis van 4 jaar monitoren, onderhouden en beheren kunnen wij het volgende opmerken:

1. Sinds start in 2020 zien we een geleidelijke toename van het aantal bezette kasten (10-15-20-15). In het 1e broedseizoen (2020) bleek al 1 op de 3 kasten bezet te zijn (33%).
2. Kwam het 1e jaar 10% nesten uit, in het 4e jaar is 14% van de mezennesten uitgekomen.
3. Jaarlijks treffen wij naast verlaten nesten, ook stinkeuren en soms ook dode jongen aan. De oorzaak kan

№	Soort	2020	2021	2022	2023	2024	Opmerkingen*
1	K	1	1	1	1	1	2020: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
2	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
3	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
4	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
5	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
6	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
7	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
8	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
9	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
10	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
11	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
12	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
13	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
14	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
15	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
16	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
17	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
18	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
19	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
20	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
21	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
22	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
23	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
24	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
25	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
26	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
27	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
28	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
29	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast
30	P	1	1	1	1	1	2021: 1 eekhoorn nest, 1 eekhoorn voederkast

zijn predatie van oudervogels door kat, marter, eekhoorn, specht, kauw, ekster, gaai, roofvogel of bosuil. Alleen met wildcamera's zouden wij dat kunnen aantonen.

4. Veel invlieggaten van nestkasten zijn door spechten uitgehakt, waardoor menige kast onbewoonbaar is geworden. Om dat tegen te gaan hebben wij najaar 2022 alle nestkasten voorzien van officiële invliegplaatjes voor kool- en pimpelmees. En dat werkt afdoende!
5. Slechts 4 nestkasten (K, P, Mus, Bkr) bleven 4 jaar achtereen leeg. Eind 2023 hebben wij ervoor gekozen om deze kasten te verplaatsen naar een gunstige plek op het terrein. In 2024 moet blijken of dat een nuttige actie was.
6. De boomklever blijkt een duidelijke voorkeur te hebben voor nestkasten 11, 12 en 14.
7. In sommige nestkasten zaten halve, soms niet afgebouwde nesten, mogelijk zijn het winternesten. Bij controle in het najaar laten wij deze winternesten meestal zitten.
8. Bij controle vonden wij soms ook één of meerdere onvruchtbare eieren (zgn. 'schijtei'). Dit zijn onbevruchte eieren, die bij alle vogelsoorten weleens voorkomen.
9. Jaarlijks onderhoud van alle nestkasten is essentieel voor een gezonde vogelpopulatie. Het gaat om schoon en ongediertevrij maken. Ook de ophanging wordt dan gecontroleerd.
10. De eigenaren helpen graag persoonlijk mee bij controle, onderhoud en beheer van de nestkasten.
11. Bijzonder in 2023 waren een drietal met paars draad gevoerde nesten. Het ging om bij elkaar hangende

Met paars draad gevoerde nest

Foto: auteur

nestkasten .

- Opmerkelijk was in 2023 ook de vondst van poep bovenop nestkast 4. Wij dachten eerst aan marterpoep, maar later bleek het eekhoornpoep te zijn.

Tenslotte

Het nestkastenproject op de Hooge Paaschberg is een interessant project om te weten te komen hoe succesvol mezenkasten zijn, die op betrekkelijk korte afstand van elkaar zijn opgehangen. Gezien het resultaat over de afgelopen vier jaar kan geconcludeerd worden dat het concentreren van mezenkasten een positieve ontwikkeling heeft op het aantal en het succes van kool- en pimpelmezen in een bosrijke woonomgeving. Bovendien zijn de afgelopen twee jaar geen eikenprocessierupsen waargenomen op DHP, dus mogen we de nestkastenactie dubbel geslaagd noemen!

De zadelzwam

JOOP ERNST

Al eerder heb ik een stukje geschreven over de zadelzwam in een dode beuk op de Doolhoflaan. Dick Klein Geltink had verteld dat hij volgend jaar wel weer terug zou komen.

Zo lang hebben we niet hoeven wachten. In september zat er weer een zadelzwam in dezelfde boom.

Dit keer met een steel en drie hoeden erop. Uiteraard heeft Dick hier weer een foto van gemaakt. Dit is een foto die ik zelf nooit had kunnen maken. Hier moet je een getraind oog voor hebben. Dat krijg je in de fotowerkgroep. Toen ik na mijn kerstvakantie weer thuis kwam, lag ook deze zwam op de grond

Zadelzwam

Foto: Dick Klein Geltink

Planten en hun naam 13

REMIKE NIERMEYER

Pinksterbloem of Cardamine pratensis

De geslachtsnaam Cardamine komt van het Griekse woord kardamon of wel waterkers. Ook wordt gedacht aan het Griekse woord cardia: hart en aan damao: temperen, verzachten. Dus een kruid dat bij hartkwalen kan worden gebruikt en dan pijnstillend kan werken.

Van dit geslacht is de pinksterbloem de meest algemeen voorkomende en meest bekende soort.

Deze planten bevatten een hoog vitamine C gehalte en vormden vroeger in het voorjaar een welkome aanvulling op het vitaminearmer voedsel zoals gezouten groenten. Veel namen van deze soort wijzen erop dat men had gemerkt dat de bloei samenviel met de terugkeer van vogels zoals van de ooievaar in aiberbloem, uiversbloem.

Zeer algemeen was ook de naam koekoeksbloem, Dodo-naeus noemde haar Coekoekcxbloeme.

In de oksels van de bladeren is vaak schuim (koe-koekspog) te vinden. Dit wordt veroorzaakt door de larve van de schuimcicade.

Pinksterbloem

Heermoes of Equisetum arvense

Deze plant wordt ook akkerpaardestaart genoemd.

De Latijnse geslachtsnaam is samengesteld uit de Latijnse namen equus: paard en seta: borstel (haar), omdat men de fijne takjes met paardenharen en het geheel van de niet bloeiende plant met een paardenstaart vergeleek.

De wetenschappelijke soortnaam arvense betekent akkerbewonend.

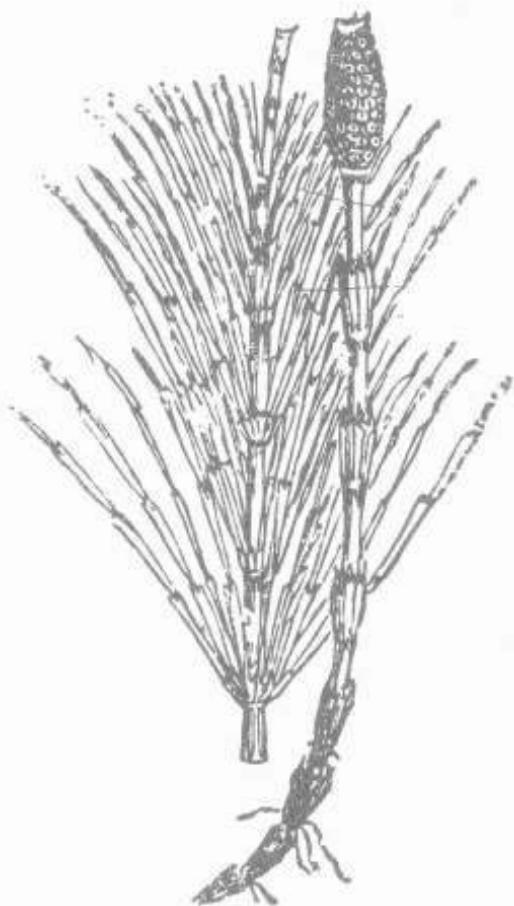
De lange staartvormige bouw van de onvruchtbare stengels heeft ook de naam kattestaart of katekroet. Deze naam vinden we al bij Hildegard von Bingen rond 1150 als Catzenzagel.

Dat de plant niet in een bepaald goede reuk stond kunnen we opmaken uit volksnamen als kwadenaar: een stuk grond waar veel paardestaart staat.

Namen als on(n)ijt, onnait, on(n)eet wijzen op de oneetbaarheid van de plant voor vee door het hoge gehalte kiezelzuur, tot zo'n 70 %, in de stengels. Hierdoor voelen de stengels ruw aan, dat is terug te vinden in namen als roebol, rouwbol, ruigebol.

De naam heermoes kan worden herleid tot de holle stengel zoals in namen als here moes, haarbuis, heerbuis, harmoes.

Tenslotte een stukje bijgeloof: "van de ondergrondse delen, die zich naar alle kanten vertakken, kan men het uiteinde niet te pakken krijgen. Lukte dit wel dan zal men aan dit einde een gouden ring of munt vinden".

Heermoes

De redactie wenst u een natuurbelevingsrijke zomer

Daslook

Daslook of Allium ursinum

Het is geen algemeen voorkomende plant, maar groeit in loofbossen op kalkhoudende grond in groten getale.

De naam daslook vinden we al in 1608 bij Dodonaeus: "in Brabant van den gemeyenen man Dasloock gheheeten", maar ook: "dattet hedens daechs gemeynlijck Allium ursinum dat is Beer Loock ghenaeemt wordt". De soortnaam ursinum betekent van de beren en kan dan slaan op het voorkomen van beren in de bossen. In een boekje van Heimans en Thijssse wordt het Berelook genoemd.

In een oud Engels versje wordt de loftrumpet over daslook geblazen:

"Eat leeks in Lide and Ramsons in May
And all the year after the Physicians may play".

Vrij vertaald: "Eet prei in maart en daslook in mei; dan heeft men het gehele jaar geen dokter nodig".

Dit is mijn samenvatting van de tekst. Wie alles wil lezen kan zich verdiepen in: Planten en hun naam, Botanisch lexicon voor de Lage Landen door H. Kleijn, tweede druk 1979, uitgegeven door Meulenhoff Amsterdam.

Spaghettizuurkool

JOOP ERNST

Op 17 januari was er een wandeling voor de schoolgidsen over het Wekeromse Zand. Toen we ernaartoe fietsten vertelde Maria dat zij zelf (of haar man) zuurkool maakt. Daarop vertelde ik over het favoriete recept van mijn kleinkinderen; spaghettizuurkool. Maria had daar nog nooit van gehoord. De zaterdag daarop gingen we elzen knotten in het Binnenveld en Maria vertelde dat zij spaghettizuurkool had gekookt en dat zij en haar man het erg lekker hadden gevonden. Vandaar dat ik het recept met anderen wil delen.

Spaghettizuurkoolschotel (voor vier personen)

Ingrediënten:

500 gram (uitgeknepen) zuurkool
250 gram rookspek of een vervanger ervoor
200 ml zure room of crème fraîche
2 eetlepels paprikapoeder
knoflook en 1 bouillonblokje
50 gram geraspte kaas

Je zet de oven op 200 graden. Je neemt 250 gram gerookt spek en maakt er dobbelsteentjes van. Die bak je uit. Je doet er een bekertje zure room bij en twee eetlepels paprikapoeder. Vervolgens gaat de zuurkool erbij in de pan. Je roert het een beetje en brengt het aan de kook. Ondertussen kook je 400 gram spaghetti in water met een bouillonblokje er in opgelost.

Dan vet je een vuurvaste schotel in. De volgende stap is naar eigen inzicht. Je kunt de schaal insmeren met een teentje knoflook, je kunt ook een of twee teentjes knoflook uit de knijper aan het zuurkoolmengsel toevoegen. Het is maar net of je een liefhebber bent.

In de ovenschaal doe je dan een laagje spaghetti. Daar bovenop een laagje van het zuurkoolmengsel. Dan weer spaghetti, weer het zuurkoolmengsel, weer spaghetti. Zoveel lagen als je wilt. De bovenste laag moet wel spaghetti zijn. Daar doe je geraspte kaas overheen. Dat mag uiteraard Parmezaanse zijn, maar doe er op wat je zelf lekker vindt. Zet dan de ovenschaal even (tien minuten is genoeg) in de oven voor een bruin korstje.

Grote Dansvlieg (*Empis tessellata*)

Foto: Nancy

Flora & Fauna in het dagelijks leven

Column van Nancy Beenken

Vandaag doen we een dansje!

De lente is aangebroken en het zonnetje heeft ons kleine landje weer gevonden. De verschillende feestdagen komen weer voorbij en de meeste Nederlanders trekken erop uit om te genieten van al het moois wat Nederland te bieden heeft.

Samen met een klasgenoot zit ik in de auto onderweg naar onze collegedag. Wij volgen dezelfde deeltijdstudie en carpoolen iedere week, want dat scheelt toch weer benzine en is ook net zo gezellig.

De route binnendoor vanaf Ede naar Arnhem is prachtig en wij worden dan ook beiden gelukkig van alle planten en bomen die weer in bloei staan. 'Mooi hè, dat alles weer zo groen is!' zegt mijn klasgenoot en ik stem daar uiteraard mee in! 'Het leven ziet er altijd net wat luchtiger en vrolijker uit wanneer de zon schijnt', denk ik bij mijzelf.

Op school worden druk de plannen voor de komende Koningsdag besproken. Zelf had ik nog niet echt een idee wat ik wilde gaan doen, maar het was overduidelijk dat iedereen om mij heen uitkeek naar de zonnige dag die gevierd kon worden met een drankje.

Op Koningsdag zelf ben ik in Otterlo beland. De zon scheen, er werd livemuziek gespeeld en uiteraard dronk ook ik een verfrissend drankje om te proosten op de Koning. Op de statafel, waar ik samen met mijn vriend aan stond, was er een bloempot neergezet met een laagje zand, die fungeerde als asbak. Best slim, want dat gaat toch een gedeelte vervuiling tegen!

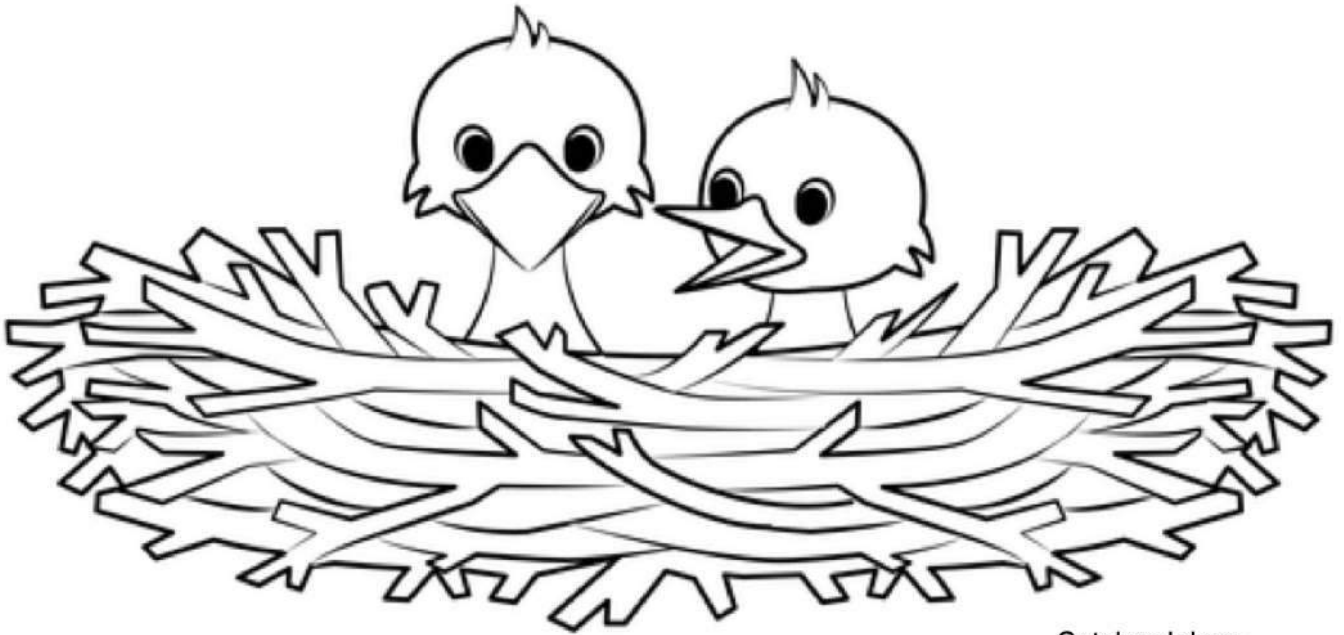
Terwijl wij met een groepje gezellig staan te kletsen, geniet ik van de zon en de heerlijk rustgevende sfeer die er hangt. De muziek die gespeeld wordt is wat alternatiever en uit de vorige eeuw, maar nodigt uit tot een dansje.

Ik zie de mensen om mij heen genieten en merk dat ik zelf ook mee dein op de muziek terwijl er op dat moment een Grote Dansvlieg (*Empis Tessellata*) neerstrijkt op de bloempot.

De Grote Dansvlieg kun je herkennen aan de opvallende geel/oranje vleugelbasis en komt in het voorjaar massaal tevoorschijn. 'Wat toepasselijk' dacht ik! Een dansvlieg met wimpel op deze dag in het jaar! Zelfs Moeder Natuur bleek in feeststemming te zijn.

Kinderpagina

WIST JE DAT?! Het broedseizoen in Nederland duurt van ongeveer 15 maart tot 15 juli. Dit betekent dat er veel vogels zijn welke eieren leggen en de jonge vogels grootbrengen wanneer deze eieren uitgekomen zijn!

Getekend door:
Lena London

Kleur deze jonge vogeltjes in en stuur jouw resultaat op naar redactie.gg@gmail.com en misschien win jij wel een leuke prijs!

Sommige vogels leggen eerder of juist later in het jaar eieren.

Vogelsoorten zoals de blauwe reiger en de bosuil beginnen al in februari te broeden en bepaalde (zang)vogels broeden nog in augustus.

Moerasvogels en andere watervogels broeden meestal tussen 1 april en 15 augustus. Nesten en eieren zijn gedurende de hele broedperiode wettelijk beschermd, vanaf het eerste takje, tot het uitvliegen van het laatste jong.

Bron: <https://www.vogelbescherming.nl>

WIST JE DAT?! Jonge eenden worden ook wel pulletjes genoemd.

Heb jij dit jaar al pulletjes gezien? Ze komen veel voor in Nederland en zijn te vinden in slootjes en parken. Het pulletje op de foto hieronder is van het soort 'Wilde Eend'.

